

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kahdeksas jaosto)

15 päivänä syyskuuta 2022*

Ennakkoratkaisupyyntö – Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Direktiivi (EU) 2016/343 – Eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittaminen rikosoikeudellisissa menettelyissä – 8 artiklan 1 kohta – Syytetyn oikeus osallistua omaan oikeudenkäyntiinsä – Syytettyä vastaan todistavan todistajan kuuleminen ilman syytetyn läsnäoloa – Mahdollisuus korjata oikeudenloukkaus menettelyn myöhemmässä vaiheessa – Saman todistajan ylimääräinen kuuleminen – Direktiivi 2013/48/EU – Oikeus käyttää oikeudellista avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä – 3 artiklan 1 kohta – Syytettyä vastaan todistavan todistajan kuuleminen ilman syytetyn oikeudellisen avustajan läsnäoloa

Asiassa C-347/21,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyyntöstä, jonka Spetsializiran nakazatelen sad (erityisrikostuomioistuin, Bulgaria) on esittänyt 3.6.2021 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 4.6.2021, saadakseen ennakkoratkaisun rikosasiassa, jossa vastaajana on

DD ja

jossa asian käsittelyyn osallistuu

Spetsializirana prokuratura,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja N. Jääskinen sekä tuomarit M. Safjan (esittelevä tuomari) ja M. Gavalec,

julkisasiamies: A. M. Collins,

kirjaaja: A. Calot Escobar,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

– DD, edustajanaan V. Vasilev, advokat,

* Oikeudenkäyntikieli: bulgaria.

- Tšekin hallitus, asiamiehinään M. Smolek ja J. Vlácil,
  - Euroopan komissio, asiamiehinään M. Wasmeier ja I. Zaloguin,
- päätettyään julkisasiamiestä kuultuaan ratkaista asian ilman ratkaisuehdotusta,
on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 9.3.2016 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/343 (EUVL 2016, L 65, s. 1) 8 artiklan 1 kohdan sekä oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin 22.10.2013 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2013/48/EU (EUVL 2013, L 294, s. 1) 3 artiklan 1 kohdan tulkintaa.
- 2 Tämä pyyntö on esitetty rikosasiassa, joka on pantu vireille DD:tä vastaan laittoman maahanmuuton alalla tehdyistä rikoksista.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

Direktiivi 2013/48

- 3 Direktiivin 2013/48 johdanto-osan 54 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:
”Tässä direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä. Jäsenvaltiot voivat laajentaa tässä direktiivissä säädettyjä oikeuksia paremman suojan tason tarjoamiseksi. – –”
- 4 Kyseisen direktiivin 1 artiklassa, jonka otsikkona on ”Kohde”, säädetään seuraavaa:
”Tässä direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä, jotka koskevat rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyn tai syytetyin – – henkilön oikeuksia käyttää avustajaa, saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle henkilölle sekä pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin.”
- 5 Direktiivin 3 artiklassa, jonka otsikko on ”Oikeus käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä”, säädetään seuraavaa:
”1. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että epäillyllä ja syytetyllä on oikeus käyttää avustajaa sellaisena ajankohtana ja sellaisella tavalla, että hän voi käytännössä ja tehokkaasti käyttää puolustautumisoikeuksiaan.

--

3. Oikeus käyttää avustajaa tarkoittaa seuraavaa:

--

c) jäsenvaltioiden on huolehdittava, että epäillyllä tai syytetyllä on vähintään oikeus siihen, että hänen avustajansa on läsnä seuraavien tutkintatoimien tai todisteiden keräämistoimien yhteydessä, jos kyseisistä toimista on säädetty kansallisessa lainsäädännössä ja jos epäillyn tai syytetyn on oltava tai hän saa olla läsnä kyseisen toimen aikana:

- i) ryhmätunnistukset;
- ii) vastakkainkuulustelut;
- iii) rikospaikan rekonstruoinnit.

--”

Direktiivi 2016/343

6 Direktiivin 2016/343 johdanto-osan 33 ja 47 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”(33) Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on yksi demokraattisen yhteiskunnan peruseriaatteista. Kyseiseen oikeuteen perustuu myös epäillyn ja syytetyn oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään, ja tämä olisi taattava kaikkialla unionissa.

--

(47) Tässä direktiivissä kunnioitetaan [Euroopan unionin] perusoikeuskirjassa ja [Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetussa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa] tunnustettuja perusoikeuksia ja periaatteita, joihin kuuluvat muun muassa -- oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, syyttömyysolettama ja oikeus puolustukseen. --”

7 Kyseisen direktiivin 8 artiklan, jonka otsikko on ”Oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä”, 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään.”

Bulgarian oikeus

8 Rikosprosessilain (nakazatelno-protsesualen kodeks, jäljempänä NPK) 55 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa:

”Syytetyllä on seuraavat oikeudet:

--

oikeus osallistua rikosoikeudelliseen menettelyyn

--

oikeus käyttää asianajajaa.”

- 9 NPK:n 94 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan silloin, kun asia ratkaistaan syytetyn poissa ollessa, on välttämätöntä, että kyseisen henkilön puolustamisesta vastaa asianajaja.
- 10 NPK:n 99 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Asianajajalla on seuraavat oikeudet:

--

oikeus osallistua rikosoikeudelliseen menettelyyn. --”

- 11 NPK:n 269 §:n 3 momentin mukaan asia voidaan ratkaista syytetyn poissa ollessa vain, jos syytetty ei ole tavoitettavissa tai jos hänelle on ilmoitettu siitä, että menettely voidaan toteuttaa hänen poissa ollessaan.
- 12 NPK:n 271 §:n 2 momentissa säädetään seuraavaa:

”Istuntoa on lykättävä, jos seuraavat henkilöt eivät saavu paikalle:

--

2. syytetty --

3. asianajaja --”

- 13 NPK:n 348 §:n 3 momentissa säädetään seuraavaa:

”Menettelysääntöjen rikkominen on olennainen

1. jos se on johtanut osapuolten prosessuaalisten oikeuksien rajoittamiseen ja sitä ei ole korjattu

--”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

- 14 DD:tä, joka on Sofian (Bulgaria) lentokentän rajavartiolaitoksen poliisi, syytetään yhdessä muiden henkilöiden kanssa laittoman maahanmuuton alalla tehdyistä rikoksista ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa eli Spetsializiran nakazatelen sadissa (erityisrikostuomioistuin, Bulgaria).
- 15 DD saapui ensimmäiseen istuntoon, joka pidettiin ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa 15.10.2020, yhdessä asianajajansa VV:n kanssa. Tässä istunnossa kuultiin muun muassa todistajaa nro 263, jonka henkilöllisyys on salattu ja jota VV:llä oli mahdollisuus kuulustella. Istuntoa määrättiin jatkettavaksi 30.11.2020.

- 16 VV pyysi 27.11.2020, että suunniteltua istuntoa siirretään ja asian käsittelyä lykätään myöhempään ajankohtaan sillä perusteella, ettei hän ollut vielä toipunut koronavirustaudista.
- 17 DD pyysi 30.11.2020 pidetyssä istunnossa asian käsittelyn lykkäämistä asianajajansa VV:n poissaolon vuoksi. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin jatkoi tästä huolimatta todistajan nro 263, jonka henkilöllisyys on salattu, kuulemista, vaikka se totesikin, että tällä loukattiin DD:n oikeutta käyttää asianajajaa edustajanaan sekä VV:n oikeutta olla läsnä menettelyssä ja osallistua siihen. Kyseinen tuomioistuin viittasi kuitenkin 13.2.2020 annettuun tuomioon Spetsializirana prokuratura (Istunto syytetyn poissa ollessa) (C-688/18, EU:C:2020:94) ja katsoi, että oikeuksien loukkaus voitaisiin korjata kuulemalla uudelleen todistajaa nro 263, jonka henkilöllisyys on salattu, seuraavassa 18.12.2020 pidettävässä istunnossa, jotta VV voisi esittää tälle kysymyksensä. Asianosaiset, jotka osallistuivat 30.11.2020 pidettyyn istuntoon, esittivät kysymyksensä mainitulle todistajalle. Tämän jälkeen VV:lle lähetettiin jäljennös kuulemistilaisuuden pöytäkirjasta.
- 18 VV toimitti 4.12., 10.12. ja 15.12.2020 asiakirjat, jotka osoittivat, että hänellä oli terveysongelmia ja että DD oli sairastunut koronavirukseen, ja pyysi kahteen otteeseen asian käsittelyn siirtämistä myöhempään ajankohtaan.
- 19 Seuraavassa istunnossa, joka silti pidettiin 18.12.2020 ja jossa DD ja VV eivät olleet läsnä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kuulusteli todistajaa YAR, jonka todistajanlausunto oli merkityksellinen DD:tä koskevien syytetoimien kannalta, ja totesi uudelleen, että DD:lle ja VV:lle annettaisiin seuraavassa istunnossa mahdollisuus kuulustella YAR:ää. DD:lle ja VV:lle lähetettiin jäljennös kuulemistilaisuuden pöytäkirjasta.
- 20 DD ja VV saapuivat 11.1.2021 pidettyyn istuntoon. VV riitautti tässä yhteydessä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen päätöksen pitää istunnot 30.11.2020 ja 18.12.2020 ja vetosi puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoi tältä osin erityisesti, että vaikka kyseisten istuntojen pitäminen oli loukannut DD:n ja VV:n oikeutta olla henkilökohtaisesti läsnä, tämä loukkaus voitiin korjata kuulemalla asianomaisia todistajia uudelleen.
- 21 DD:llä ja VV:llä oli 22.2.2021 pidetyssä istunnossa mahdollisuus kuulustella todistajaa nro 263, jonka henkilöllisyys on salattu, sekä todistajaa YAR. Tässä yhteydessä DD ei esittänyt mitään kysymyksiä, kun taas VV esitti kysymyksiä ainoastaan todistajalle YAR ja ilmoitti, ettei hänellä ollut kysymyksiä todistajalle nro 263, jonka henkilöllisyys on salattu.
- 22 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa, että kansallisen oikeuden nojalla syytetyn oikeutta olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään ja käyttää asianajajaa loukataan, kun todisteita kerätään muun muassa todistajien kuulemisella, jos syytetty ja hänen asianajajansa eivät ole läsnä. On selvää, että tämä menettelyvirhe voidaan korjata vain, jos kyseiset todistajat kutsutaan uudelleen kuultaviksi ja syytetylle ja tämän asianajajalle annetaan tilaisuus esittää heille kysymyksiä.
- 23 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan kansallisessa oikeudessa ei kuitenkaan ole nimenomaista säännöstä, joka koskisi todistajien uudelleen kuulemisen luonnetta. Joko kyseessä on ylimääräinen kuuleminen, jolloin lausunnot, joita todistajat ovat antaneet aikaisemmassa istunnossa muiden osapuolten kysymyksiin syytetyn ja tämän asianajajan poissa ollessa, ovat edelleen päteviä, taikka uudella kuulemisella korvataan aikaisempi kuuleminen, jota on pidettävä pätemättömänä ja vailla oikeudellista merkitystä. Tällaisessa tapauksessa aiemmassa kuulemistilaisuudessa läsnä olleet osapuolet olisivat velvollisia esittämään uudelleen tässä

yhteydessä esittämänsä kysymykset. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa tältä osin, että on olemassa seikkoja, jotka osoittavat, että ylimääräinen kuuleminen riittää korjaamaan pääasiassa kyseessä olevan menettelysääntöjen rikkomisen.

- 24 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan 13.2.2020 annetusta tuomiosta Spetsializirana prokuratura (Istunto syytetyn poissa ollessa) (C-688/18, EU:C:2020:94) ilmenee, että kun syytetty on ollut poissa istunnosta, hänen oikeuttaan olla henkilökohtaisesti läsnä omassa oikeudenkäynnissään, joka vahvistetaan direktiivin 2016/343 8 artiklan 1 kohdassa, ei loukata, jos toimet, jotka on toteutettu hänen poissa ollessaan, toistetaan myöhemmin hänen läsnä ollessaan. Kyseinen tuomioistuin katsoo kuitenkin, että tämän vaatimuksen ulottuvuus ei ole selvä. Tarkemmin sanottuna se pohtii, onko todistajan kuuleminen tarpeen toistaa kokonaisuudessaan siten, että yhtäältä aiemmin läsnä olleiden osapuolten, jotka olivat jo esittäneet kysymyksiä todistajalle, on esitettävä samat kysymykset uudelleen ja toisaalta aiemmin poissa olleen syytetyn on tämän jälkeen esitettävä kysymyksensä, vai riittääkö, että ylimääräisessä kuulemisessa syytetylle ja hänen oikeudelliselle avustajalleen tarjotaan mahdollisuus esittää kysymyksensä todistajalle.
- 25 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii lisäksi, onko DD:n direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohdassa vahvistettua oikeutta käyttää puolustautumiseen oikeudellista avustajaa loukattu siltä osin kuin käsiteltävässä asiassa pidettiin 30.11.2020 ja 18.12.2020 istunnot VV:n poissa ollessa.
- 26 Tässä tilanteessa Spetsializiran nakazatelen sad päätti lykätä ratkaisun antamista ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:
- ”1) Taataanko direktiivin 2016/343 8 artiklan 1 kohdassa, luettuna yhdessä kyseisen direktiivin 10 artiklan 1 kohdan ja 44 perustelukappaleen kanssa, säädetty syytetyn oikeus olla henkilökohtaisesti läsnä omassa oikeudenkäynnissään, jos yksittäisessä istunnossa on kuultu todistajaa syytetyn poissa ollessa, mutta syytetylle on annettu seuraavassa istunnossa tilaisuus esittää kysymyksiä tälle todistajalle, ja syytetty on kuitenkin ilmoittanut, ettei hänellä ole kysymyksiä, vai edellyttääkö henkilökohtaista läsnäoloa omassa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden takaaminen, että tämä kuuleminen, mukaan lukien niiden muiden asianosaisten esittämät kysymykset, jotka olivat läsnä ensimmäisessä kuulemisessa, toistetaan kokonaisuudessaan?”
- 2) Taataanko direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohdassa, luettuna yhdessä kyseisen direktiivin 12 artiklan 1 kohdan kanssa, säädetty oikeus käyttää puolustautumiseen oikeudellista avustajaa silloin, kun kahdessa yksittäisessä istunnossa on [syytetyn] oikeudellisen avustajan poissa ollessa kuultu kahta todistajaa, mutta oikeudelliselle avustajalle on annettu seuraavassa istunnossa tilaisuus esittää kysymyksiä molemmille todistajille, vai edellyttääkö oikeudellisen avustajan käyttämistä koskevan oikeuden takaaminen, että molemmat kuulemiset, mukaan lukien muiden asianosaisten ensimmäisessä kuulemisessa esittämät kysymykset, toistetaan kokonaan ja että lisäksi oikeudelliselle avustajalle, joka ei ollut läsnä kahdessa edellisessä istunnossa, annetaan tilaisuus esittää kysymyksensä?”
- 27 Sofiyski gradski sad (Sofian kaupungin tuomioistuin, Bulgaria) ilmoitti unionin tuomioistuimelle 5.8.2022 päivätyllä kirjeellä, että 27.7.2022 voimaan tulleen lainsäädäntömuutoksen vuoksi Spetsializiran nakazatelen sad on lakkautettu ja sen käsiteltäväksi saatetut tietyt rikosasiat, mukaan luettuna pääasia, on tuosta päivästä lukien siirretty Sofiyski gradski sadin käsiteltäväksi.

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

- 28 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedusteleo kysymyksillään, jotka on tutkittava yhdessä, pääasiallisesti, onko direktiivin 2016/343 8 artiklan 1 kohtaa ja direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että kun kansallinen tuomioistuin taatakseen, että syytetyn oikeutta osallistua omaan oikeudenkäyntiinsä ja hänen oikeuttaan käyttää oikeudellista avustajaa kunnioitetaan, järjestää syytettyä vastaan todistavan todistajan ylimääräisen kuulemisen, koska syytetty ja hänen oikeudellinen avustajansa eivät tahdostaan riippumattomista syistä ole voineet olla läsnä tämän todistajan aiemmassa kuulemisessa, on riittävä, että syytetty ja hänen oikeudellinen avustajansa voivat vapaasti kuulustella todistajaa, vai onko ylimääräisessä kuulemisessa toistettava saman todistajan kuuleminen kokonaisuudessaan, minkä vaikutuksesta aiemmassa todistajan kuulemisessa toteutetut menettelyyn liittyvät toimet ovat pätemättömiä.
- 29 Ensinnäkin on muistutettava, että direktiivin 2016/343 8 artiklan 1 kohdassa säädetään, että jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä ja syytetyllä on oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään.
- 30 Kyseisen direktiivin johdanto-osan 47 perustelukappaleen mukaan tässä direktiivissä kunnioitetaan perusoikeuskirjassa ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) tunnustettuja perusoikeuksia ja periaatteita, joihin kuuluvat muun muassa oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, syyttömyysolettama ja oikeus puolustukseen.
- 31 Kuten kyseisen direktiivin johdanto-osan 33 perustelukappaleesta ilmenee, epäillyn tai syytetyn oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään perustuu oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan oikeuteen, joka vahvistetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa, jota perusoikeuskirjan 47 artiklan toinen ja kolmas kohta sekä 48 artikla vastaavat, kuten perusoikeuskirjan selityksissä (EUVL 2007, C 303, s. 17) täsmennetään. Unionin tuomioistuimen on siis huolehdittava siitä, että tulkinta, jonka se omaksuu näistä viimeksi mainituista määräyksistä, turvaa suojelulle tason, jolla ei loukata Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan, sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut, tarjoamaa tasoa (ks. vastaavasti tuomio 29.7.2019, Gambino ja Hyka, C-38/18, EU:C:2019:628, 39 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 32 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee tältä osin, että julkisen istunnon järjestäminen on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa vahvistettu peruseriaate. Tällä periaatteella on erityinen merkitys rikosasioissa, joissa yleensä on oltava Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kaikkien vaatimusten mukainen ensimmäisen asteen tuomioistuin, jossa yksityinen voi perustellusti pyytää, että häntä ”kuullaan” ja että hän saa muun muassa mahdollisuuden esittää puolustuksensa suullisesti, kuulla hänelle vastaiset lausunnot sekä kuulustella ja vastakuulustella todistajia (ks. vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.11.2006, Jussila v. Suomi, CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, 40 kohta ja 4.3.2008, Hüseyin Turan v. Turkki, CE:ECHR:2008:0304JUD001152902, 31 kohta).
- 33 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että sopimusvaltioilla on laaja vapaus valita keinot, joiden avulla niiden tuomioistuinjärjestelmät voivat täyttää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa asetetut vaatimukset syytetyn oikeudesta osallistua istuntoon, ja menettelyä koskevien kansallisten oikeuskeinojen ja käytännön on oltava

- tehokkaita, jos syytetty ei ole luopunut oikeudesta olla läsnä ja puolustautua eikä hänellä ole ollut aikomusta välttää oikeudenkäytöltä (ks. vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 1.3.2006, *Sejdovic v. Italia*, CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, 83 kohta).
- 34 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohdassa määrätystä oikeudesta saada todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi, että tässä määräyksessä vahvistetaan periaate, jonka mukaan ennen kuin syytetty voidaan todeta syylliseksi, kaikki hänelle vastaiset seikat on lähtökohtaisesti esitettävä hänelle julkisessa istunnossa kontradiktorisen näkemystenvaihdon mahdollistamiseksi. Tästä periaatteesta tehtävät poikkeukset voidaan hyväksyä vain sillä edellytyksellä, että puolustautumisoikeuksia kunnioitetaan, ja niissä edellytetään pääsääntöisesti, että syytetylle annetaan asianmukainen ja riittävä mahdollisuus riitauttaa hänelle vastaiset todistajanlausunnot ja kuulustella niiden antajia joko heidän antaessaan todistajanlausuntonsa tai myöhemmässä vaiheessa (ks. vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2011, *Al-Khawadja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta*, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 118 kohta ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.3.2016, *Blokhin v. Venäjä*, CE:ECHR:2016:0323JUD004715206, 200 kohta).
- 35 Kun otetaan huomioon tämä oikeuskäytäntö, on todettava, että vaikka syytettyä vastaan todistavan todistajan kuulustelu istunnossa, joka pidettiin ilman syytetyn läsnäoloa hänen tahdostaan riippumattomista syistä, merkitsee direktiivin 2016/343 8 artiklan 1 kohdassa vahvistetun, asianomaisen henkilön oikeuden olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään loukkaamista, tämä säännös ei ole esteenä sille, että kyseinen loukkaus korjataan menettelyn myöhemmässä vaiheessa. Unionin tuomioistuin on siten katsonut, että henkilön, jonka vaatimuksesta on hänen läsnä ollessaan toistettu sellaisissa istunnoissa suoritettut toimet, joissa hän ei ole voinut olla läsnä, ei voida katsoa olleen poissa omasta oikeudenkäynnistään (tuomio 13.2.2020, *Spetsializirana prokuratura (Istunto syytetyn poissa ollessa)*, C-688/18, EU:C:2020:94, 48 kohta).
- 36 Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden ja puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen takaamiseksi syytettyä vastaan todistavan todistajan kuuleminen on kuitenkin toistettava siten, että syytetyllä on riittävä mahdollisuus kiistää hänelle vastainen todistajanlausunto ja kuulustella sen antajaa.
- 37 Tätä varten on riittävää järjestää ylimääräinen kuulemistilaisuus, jossa syytetty voi vapaasti kuulustella todistajaa, ilman että hänen poissa ollessaan järjestettyä kuulemistä olisi toistettava kokonaisuudessaan, eikä tässä kuulemisessa toteutettujen menettelytoimien pätemättömäksi toteaminen vaikuta tarpeelliselta edellisessä kohdassa mainittujen vaatimusten kannalta.
- 38 On kuitenkin tärkeää, että ennen ylimääräistä kuulemistä syytetylle toimitetaan jäljennös häntä vastaan todistavan todistajan kuulemisesta syytetyn poissa ollessa laaditusta pöytäkirjasta. Syytetty voi nimittäin ainoastaan sillä edellytyksellä, että hän on tietoinen todistajan kuulustelun sisällöstä ja kulusta tässä aikaisemmassa kuulemisessa, tarvittaessa kuulustella todistajaa kyseisessä kuulemisessä esitettyjen lausumien perusteella.
- 39 Nyt käsiteltävässä asiassa ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että DD ei terveyssyistä voinut olla läsnä 18.12.2020 pidetyssä istunnossa, jonka aikana kuultiin todistajaa YAR. DD:lle kuitenkin toimitettiin jäljennös tästä kuulemisesta laaditusta pöytäkirjasta, ja hänellä oli tämän jälkeen tilaisuus vapaasti kuulustella tätä todistajaa myöhemmässä 22.2.2021 pidetyssä istunnossa. Jollei

ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tarkistuksista muuta johdu, on näin ollen todettava, että DD:n direktiivin 2016/343 8 artiklan 1 kohdassa vahvistetun oikeuden osallistua omaan oikeudenkäyntiinsä loukkaus on näin ollen korjattu.

- 40 Toiseksi on muistutettava, että direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohdassa vahvistetaan peruseriaate, jonka mukaan epäillyllä ja syytetyllä on oikeus käyttää oikeudellista avustajaa sellaisena ajankohtana ja sellaisella tavalla, että hän voi käytännössä ja tehokkaasti käyttää puolustautumisoikeuksiaan (ks. vastaavasti tuomio 12.3.2020, VW (Oikeus avustajaan, jos haastettu epäilty ei saavu oikeuteen), C-659/18, EU:C:2020:201, 31 kohta).
- 41 Direktiivin 2013/48 3 artiklan 3 kohdan c alakohdassa säädetään tutkintatoimista tai todisteiden keräämistoimista, joihin tätä oikeutta sovelletaan, että jäsenvaltioiden on huolehdittava, että epäillyllä tai syytetyllä on vähintään oikeus siihen, että hänen oikeudellinen avustajansa on läsnä ryhmätunnistuksissa, vastakkainkuulusteluissa ja rikospaikan rekonstruoinneissa.
- 42 Lisäksi on muistutettava, että direktiivin 2013/48 1 artiklan mukaan tässä direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä, jotka koskevat muun muassa epäillyn tai syytetyn oikeutta käyttää oikeudellista avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä.
- 43 Kyseisen direktiivin johdanto-osan 54 perustelukappaleessa todetaan, että koska tässä direktiivissä säädetään vain vähimmäissäännöistä, jäsenvaltiot voivat laajentaa tässä direktiivissä säädettyjä oikeuksia paremman suojan tason tarjoamiseksi.
- 44 Direktiivin 2013/48 3 artiklan 3 kohdan c alakohdan sanamuodonkin perusteella jäsenvaltiot voivat siten laajentaa epäillyn tai syytetyn henkilön oikeutta siihen, että hänen oikeudellinen avustajansa on läsnä tässä säännöksessä lueteltujen tutkintatoimien tai todisteiden keräämistoimenpiteiden yhteydessä, siten, että se koskee myös muita toimenpiteitä, kuten syytettyä vastaan todistavan todistajan kuulemista rikostuomioistuimessa.
- 45 Tällaisessa tilanteessa on todettava, että kun otetaan huomioon oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat peruseriaatteet, jotka ilmenevät tämän tuomion 35–38 kohdasta, syytetyn puolustautumisoikeuksien käyttämisestä voidaan pitää konkreettisena ja tosiasiallisena, vaikka häntä vastaan todistavan todistajan kuuleminen rikostuomioistuimessa on järjestetty ilman syytetyn oikeudellisen avustajan läsnäoloa tämän tahdosta riippumattomista syistä, jos oikeudellisella avustajalla on ollut aikaisemmasta kuulemisesta, jossa oikeudellinen avustaja ei ollut läsnä, laaditun pöytäkirjan perusteella mahdollisuus vapaasti kuulustella kyseistä todistajaa ylimääräisessä kuulemistilaisuudessa. Näin ollen ei ole tarpeen toistaa kokonaisuudessaan kuulemistilaisuutta, joka järjestettiin oikeudellisen avustajan poissa ollessa.
- 46 Edellä esitetyn perusteella ennakkoratkaisukysymyksiin on vastattava, että direktiivin 2016/343 8 artiklan 1 kohtaa ja direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että kun kansallinen tuomioistuin taataksaan, että syytetyn oikeutta osallistua omaan oikeudenkäyntiinsä ja hänen oikeuttaan käyttää oikeudellista avustajaa kunnioitetaan, järjestää syytettyä vastaan todistavan todistajan ylimääräisen kuulemisen, koska syytetty ja hänen oikeudellinen avustajansa eivät tahdostaan riippumattomista syistä ole voineet olla läsnä tämän todistajan aiemmassa kuulemisessa, on riittävää, että syytetty ja hänen oikeudellinen avustajansa voivat vapaasti kuulustella kyseistä todistajaa, kunhan syytetylle ja hänen oikeudelliselle avustajalleen on ennen mainittua ylimääräistä kuulemistä toimitettu jäljennös saman todistajan

aiemmasta kuulemisesta laaditusta pöytäkirjasta. Tällöin ei ole tarpeen toistaa kokonaisuudessaan syytetyn ja hänen oikeudellisen avustajansa poissa ollessa järjestettyä kuulemista eikä todeta pätemättömäksi sen aikana toteutettuja menettelyyn liittyviä toimia.

Oikeudenkäyntikulut

- 47 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (kahdeksas jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

Eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 9.3.2016 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/343 8 artiklan 1 kohtaa sekä oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pädätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin 22.10.2013 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2013/48/EU 3 artiklan 1 kohtaa

on tulkittava siten, että

kun kansallinen tuomioistuin taatakseen, että syytetyn oikeutta osallistua omaan oikeudenkäyntiinsä ja hänen oikeuttaan käyttää oikeudellista avustajaa kunnioitetaan, järjestää syytettyä vastaan todistavan todistajan ylimääräisen kuulemisen, koska syytetty ja hänen oikeudellinen avustajansa eivät tahdostaan riippumattomista syistä ole voineet olla läsnä tämän todistajan aiemmassa kuulemisessa, on riittävää, että syytetty ja hänen oikeudellinen avustajansa voivat vapaasti kuulustella kyseistä todistajaa, kunhan syytetylle ja hänen oikeudelliselle avustajalleen on ennen mainittua ylimääräistä kuulemista toimitettu jäljennös saman todistajan aiemmasta kuulemisesta laaditusta pöytäkirjasta. Tällöin ei ole tarpeen toistaa kokonaisuudessaan syytetyn ja hänen oikeudellisen avustajansa poissa ollessa järjestettyä kuulemista eikä todeta pätemättömäksi sen aikana toteutettuja menettelyyn liittyviä toimia.

Allekirjoitukset